

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Suomen UNICEF kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto demokratiaohjelmasta. Kansallinen demokratiaohjelma on tarpeellinen mm. lasten osallisuuden edistämiseksi.

Monessa kohdassa luonnosta huomioidaan lasten moninaisuus ja haavoittuvassa asemassa olevat lapset, mutta tätä näkökulmaa olisi tarpeen vielä vahvistaa koko ohjelman läpileikkaavana periaatteena, ja tehdä siitä ja lasten osallisuudesta toimeenpanon keskeinen työkalu ja mittari ohjelman toimenpiteiden onnistumiselle. Myös toimenpiteiden pysyvyyden varmistaminen on tärkeää sisällyttää ohjelman seurantaan ja mittaristoon.

Suomen UNICEF pitää tärkeänä, että ohjelman valmistelussa kuullaan lapsia, ja haluaa muistuttaa, että valmistelussa on tärkeää tosiasiallisesti huomioida kuulemisten avulla kerätyt lasten näkemykset.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,

- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

Äänestysaktiivisuuden lisäämiseen tähtäävät toimenpiteet pitää aloittaa jo ennen äänestysikää. Lapsen ja nuoren osallisuuden kokemuksia pitää kartuttaa heidän omissa ympäristöissään, kouluissa ja harrastuksissa, pienestä pitäen. Onnistunut osallistuminen, kuulluksi tuleminen antaa uskoa myös yhteiskunnallisiin vaikuttamismahdollisuuksiin ja kannustaa vastuunkantoon, ja myöhemmin myös vaaliuurnille.

Toimenpiteet tulisi nivoa niihin ohjelmiin ja linjauksiin, jotka jo ohjaavat näitä lapsia ja nuoria heidän lähiympäristöissään.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Osallisuus yhteiskuntaan on kokonaisvaltaista, ei vain puoluepolitiikkaa. Äänestämisen harjoittelu kannattaa aloittaa asioissa, jotka ovat lapsille itselleen läheisiä ja tärkeitä. Ympäristöinä kunnat, koulut, oppilaitokset ja kirjastot ovat helposti lähestyttäviä.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Demokratiaohjelman tausta-aineisto liittyen lasten ja nuorten osallisuuteen on kattava ja valitut tavoitteet ja toimenpiteet ovat linjassa sen kanssa.

On tärkeää, että valmistelussa on kuultu nuoria ja on tärkeää, että kuulemisten pohjalta nousseet näkemykset näkyvät myös konkreettisesti ohjelmassa. Erityisen tärkeää olisi jokaisessa toimenpiteessä tunnistaa eri lapsiryhmien tilanne ja tarpeet, ja huomioida haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien lisääminen.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Nämä ovat tärkeitä toimenpiteitä lasten ja nuorten todellisten osallistumismahdollisuuksien lisäämiseksi edustuksellisessa vaikuttamisessa, ja niiden avulla saadaan toivottavasti myös kavennettua kunta- ja aluekohtaisia eroja. Olisi tärkeää lisätä kunnissa ja hyvinvointialueilla kaikkien toimialojen henkilöstön tietoa lasten ja nuorten oikeudesta osallistua, vaikuttaa ja olla osallisia. Tämän avulla mahdollistetaan lasten ja nuorten näkemysten kuuleminen ja huomioiminen läpileikkaavasti osana organisaation kaikkea toimintaa ja päätöksentekoa.

Lisäyksenä tähän olisi tärkeää, että lasten ja nuorten kasvuympäristöissä toimivat aikuiset kertoisivat ja opettaisivat lapsia ja nuoria, miten he voivat vaikuttaa esim. koulunsa tai kotikuntansa asioihin vaikuttavalla tavalla.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Näiden toimenpiteiden edetessä on tärkeää, että lapset ja nuoret voivat antaa näkemyksiään siihen, mikä on lapsi- ja nuoriystävällistä. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten kanssa työskentely on avainasemassa heidän osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiensa edistämiseksi.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Nämä toimenpiteet ovat tärkeitä ja riittävän konkreettisia.

Hyvien käytäntöjen kokoamisessa ja levittämisessä sekä myös vaikuttavuuden arvioinnissa on tärkeää, että sitä koordinoidaan ja ohjataan riittävällä tasolla.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Keskeistä on sisällyttää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus nyt lausunnoilla olevaan perusopetuksen opetussuunnitelmiin ja varmistaa, että ihmisoikeuskasvatus on 2025 elokuussa astuvissa opetussuunnitelmissa yhtä vahvana kuin nyt voimassa olevissa opetussuunnitelmissa.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**

- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Opetussuunnitelmatyö on nyt menossa, joten yhteistyö Opetushallituksen kanssa on nyt ajankohtaista. Seurantatiedon kehittäminen on tärkeää ja tarpeellista.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Hienoa, että erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallisuus on nostettu näin selkeästi kehittämisen kohteeksi.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

Suunnitteilla on vaikuttavia ja monipuolisia toimenpiteitä, joissa on huomioitu lapset ja nuoret ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret. Suosittelemme kiinnittämään erityistä huomiota ja varaamaan resursseja uusien keinojen ja rakenteiden jalkauttamiseen kunta- ja hyvinvointialueetasolla. Pelkät oppaat tai muu informaatio-ohjaus eivät yleensä riitä vakiinnuttamaan uusia lasten ja nuorten osallisuuden tapoja.

Lapsivaikutusten arviointi (LAVA) on yksi olemassa oleva rakenne, joka liittyy kiinteästi lasten kuulemiseen ja heidän näkemystensä huomioimiseen. Lapsivaikutusten arvioinnin yhteyttä ohjelmassa mainittuihin olemassa oleviin ja suunniteltuihin toimenpiteisiin olisi hyvä selkeyttää. LAVA kuitenkin yksi keskeinen osallisuuden ja kuulluksi tulemisen muoto, jolla huolellisesti toteutettuna on aitoa vaikuttavuutta.

Niin tämän kohdan toimenpiteissä kuin lasten ja nuorten osallisuutta koskevassa kohdassa haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien osallisuuden osalta painotetaan kansalaistoimijoiden roolia. Tämä on vahvasti kannatettavaa, ja yhteistyö ja vuoropuhelu on hyvä tapa edistää asiaa. Samalla on tärkeä huomioida, että valtiolla ja julkishallinnolla laajemminkin on vastuunkantajan (duty-bearer) rooli myös haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallisuuden varmistamisessa. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ei tule päätyä kantamaan siitä päävastuuta. Toimijoiden riittävä resursointi tulee myös varmistaa yhteistyön mahdollistamiseksi. Kansalaisyhteiskuntaan kohdistettujen odotusten on oltava realistisia suhteessa sille osoitettuihin resursseihin.

Tavoitteena tulisi olla kaikille sopiva suunnittelu, jossa pyritään ensisijaisesti poistamaan osallistumisen esteitä (selkokielineen materiaali, esteettömät ja saavutettavat menetelmät jne.) ja vasta toissijaisena toimenä järjestämään erillisiä osallistumisen tapoja haavoittuvassa asemassa oleville. Nämäkin tavat ovat usein tarpeen, mutta suunnittelussa on tärkeää ensin kartoittaa ja ylittää "tavallisen" osallisuuden esteet.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Lähidemokratia toimii vain, jos asukkailla on oikea-aikaista tietoa päätöksentekoon tulevista asioista. Tällöin heillä on todellisuudessa mahdollisuus lausua asiasta hyvissä ajoin ja heidän näkemyksensä tuodaan päätöksentekijöille tiedoksi ja näkemykset otetaan päätöksenteossa huomioon.

Eryteisesti lasten ja nuorten osallisuutta, mutta myös kaikkien kansalaisten osallisuutta ja demokratiaa tukevat seuraavat toimet:

1. viestinnän tulee olla aktiivista ja helposti ymmärrettävää. Kuntalaisen tulee ymmärtää, mistä päätettävästä asiasta on kyse. Viestinnän tulee siis unohtaa hallintokieli ja kääntää tiedotteet

sellaiseen muotoon, että kaikki kuntalaiset, mutta erityisesti lapset ymmärtävät mitä tosiasiallisesti ollaan päättämässä.

2. Tiedotus asian tulemisesta päätöksentekoon tulee tapahtua hyvissä ajoin. Myös valmistelussa olevista asioista voi ja kannattaa viestiä, vaikkei asia vielä ole asialistalla käsittelyssä, koska silloin vaikuttamisaikaa on kovin vähän.

3. Kuntalaisten ja erityisesti lasten ja nuorten näkemykset tulee koota päätöksenteon liitteeksi. Mahdollisimman monipuoliset kuulemisen tavat varmistavat myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten äänen kuulumisen. Lopuksi, kuntalaisille ja erityisesti lapsille ja nuorille tulee viestiä päätökseen johtaneista syistä ja perusteista. Vain näin toimimalla vahvistetaan uskoa demokratiaan.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,**
- **tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,**
- **aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,**
- **osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,**
- **kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.**

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosittelujen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Aaltonen Milla
Suomen UNICEF ry